

УДК 821.161.2.09

Кир'ячук Ігор

ПОШУКИ ІДЕАЛУ ЛЮДИНИ: ШЛЯХ ДО ВІДНАЙДЕННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ОРЕСТА І ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті інтерпретовано вірші Тараса Шевченка («Думи мої, думи мої...», «Чи то недоля та неволя...», «Не женися на багатій...») і Михайла Ореста («Преображення звичайних», «Душа спустошена, отруєна злобою...», «Доля творена»), які мають схожу тематику і спільний підтекст. Вони стосуються думки як вічного матеріалу для творення поезії та душі як чинника людського безсмертя, який надовго хочеться зберегти у вимірі святості. Доля – людський шлях у безсмертність – виявляється ареною епохального двобою добра і зла. Доля прагне волі, що поведе людську істоту справдішнім шляхом у прийдешність. Поезії передають авторські роздуми та хвилювання, які у слові здобули свою вічність. Душі Ореста і Шевченка прагнуть чистоти, думки – натхнення, а долі – реалізації. Саме завдяки чіткому укоріненню у вічність слова українських геніїв добувають свою невмирущість.

Ключові слова: поезія, думка, слово, буття, душа, гріх, світ, мораль, людство, доля, вічність.

В статті інтерпретовано стихи Тараса Шевченка («Думы мои, думы мои...», «Неволя, или горе злое...», «Не женись на богатой...») и Михайла Ореста («Преображение обычных», «Душа опустошена, отравлена злобой...», «Судьба творимая»), которые имеют похожую тематику и общий подтекст. Они касаются мысли как вечного материала для создания поэзии и души как фактора человеческого бессмертия, который надолго хочется сохранить в измерении святости. Судьба – человеческий путь в бессмертие – оказывается ареной эпохального поединка добра и зла. Судьба хочет воли, которая поведет человеческое существо действительным путем в грядущее. Поэзии передают авторские размышления и волнения, которые в слове получили свою вечность. Души Ореста и Шевченко стремятся к чистоте, мысли – к вдохновению, а судьбы – к реализации. Именно благодаря четкому укоренению в вечность слова украинских гениев добывают свое бессмертие.

Ключевые слова: поэзия, мысль, слово, бытие, душа, грех, мир, мораль, человечество, судьба, вечность.

The article interprets Taras Shevchenko's verses («Thoughts, oh, my thoughts...», «Is that misfortune and captivity...», «Do not get married a rich girl...») and Mykhaylo Orest's («Transfiguration of the ordinary», «The soul is devastated, poisoned with the malice...», «The fate is created») that have a common subject and joint implication. They deal with the thought as an eternal material for creating poetry and the soul as a factor of a human immortality which tends to save itself in the dimension of sanctity for a long time. Fate is a human way to eternity, it turns out to be the stage of epoch duel of good and evil. Fate aspires to freedom, which will lead human being on the truthful way to the future. The verses convey authors' reflections and disturbances that gained their eternity in a word. The souls of Orest and Shevchenko strive for purity, their thoughts aspire to inspiration, and fates try to attain realization. And it is some distinct inveteracy into eternity that forwards the words of these two Ukrainian geniuses to gain their everlasting existence.

Key words: poetry, thought, word, existence, soul, sin, world, ethics, humanity, fate, eternity.

Тарас Шевченко, на відміну від Михайла Ореста, є найбільш досліджуваним автором в історії української літератури. Його слово надихало цілі покоління творців наукової думки до праці. До сучасних літературознавців, які апробували тексти Тараса Шевченка, належать В. Смілянська [26; 27], Н. Чамата [27], Ю. Барабаш [2], І. Дзюба [7], Г. Грабович [3; 4], П. Іванишин [8; 9], Г. Штонь [30], Г. Клочек [17] та ін.

Михайла Ореста у своїх наукових роботах досліджували І. Кошелівець [20; 21], Н. Кирієнко [14; 15; 16], В. Державин [5; 6], І. Качуровський [11; 12; 13], Т. Салига [23], О. Астаф'єв [1], Я. Славутич [24; 25], І. Костецький [18; 19], М. Ільницький [10] та ін.

Михайло Орест і Тарас Шевченко творилися у вимірі буття різних часів, проте, можна стверджувати, що поети, кожен по-своєму, ставали увиразнювати свої епохи. Шевченко писав у час, коли варто було довести існування держави – України – як такої, котра посідає своє справедливе місце на карті Європи. Орест же будив своїм поетичним словом у період, коли Землю покрила темрява післявоєнних років, які змусили людство здригнути та задуматись над сенсом існування людини у світі. Відповідно, творчість Тараса Шевченка глобалізувалась у співвідношенні Україна-Світ. Поет створив свою геніальну світоглядну нішу, на яку взяв незримий тягар бути співцем забутого краю. Він розтлумачив, що світ – це Україна, а Україна для нього – це світ. Михайло Орест же синхронізувався у яскравому співвідношенні Світ-Духовність. У післявоєнні роки, коли над світом постала загроза «кінця речей», на теренах Орестового бачення сформувалась провідна тема – тема вічності, яка у різнопланових контекстах перепліталася з тематиками смерті, любові, ненависті, грішності, гармонії, добра і зла. Філософія Михайла Ореста увібрала всі ті риси, які турбують людство протягом багатоміліардної історії, називаючись одним

поширеним словом – мораллю. Мораліст України Шевченко та мораліст світу Орест заповнили своїми творами бездоння української літератури.

У вірші «Думи мої, думи мої...» автор розмірковує над роздумом як процесом осягнення волі. Воля може поставати у багатьох різносторонніх образах. У Шевченка вона є прообразом вічної погоні за щастям свого народу. Воля промовляє крізь Шевченка словами, щоб його народ почув та відчув усе сказане у собі. Поет просить у думок – як безперестанного потоку натхнення – аби вони не полишали його у період духовної порожнечі. Адже без думок-провісників поет-геній не зможе вижити. Вони – єдине, за що можна ухопитися в гнітючий момент часу. Думки – це вічність у моменті («Думи мої, думи мої, Ви мої єдині, Не кидайте хоч ви мене При лихій годині» [29, с. 118]). Поет хоче бачити біля себе українські думки. Думка про Україну рятує душу митця від поневірянь, тому він їй вірить і довіряє найсвятіші почуття. Поет на чужині. Він хоче відчувати Україну у собі. Лише у процесі роздуму – у період заглиблення в уяву – йому являються рідні простори («Прилітайте, сизокрили Мої голуб'ята, Із-за Дніпра широкого У степ погуляти З киргизами убогими» [29, с. 118]). Шевченко порівнює думки з самою людиною. Для нього вони є організмом, який живе, відчуває та існує як у людині, так і паралельно з нею. Думки поета переповнені смутком, адже його Батьківщина поневолена. Киргизи бідні, як і українці, проте вони мають волю. Вони можуть самі вирішувати, як їм творитися («Вони вже убогі, Уже голі... Та на волі Ще моляться Богу» [29, с. 118]). Думки, слід зазначити, рятують Шевченка від руйнації душі, яка стала символом усієї української нації. Душа прагне розмови з думками, аби поєднатися у нерозривному вирі почуттів («Прилітайте ж, мої любі, Тихими речами Привітаю вас, як діток, І заплачу з вами» [29, с. 118]).

У поезії «Преображення звичайних» на перший план виходять авторські роздуми про думку як про безпосередню суть, закладену у вірш. Епіграфом до твору взята фраза німецького класика Рільке – «Зі свого свята дарую їм барви»; вона відповідає змісту усього вірша; її суть полягає в тому, що думка дарує свою красу словам і в її межах слова дійсно постають прекрасними. Автор підкреслює у першому ж рядку, що саме думки і почуття є джерелом, з якого виникають слова. Тобто, слово виявляється у їх невидимих кордонах («Мислі й чуття небуденні створили для себе на вираз Теж небуденні слова» [22, с. 136]). Перефразовуючи: там, де думка є носієм чогось нелюдського, вищого та незвіданого, там і слова постануть відповідними. Автор самовідкривається, промовляючи, що саме думки є тим життєстверджуючим фундаментом, на якому й підіймається у небо споруда поезії («Світлі й вельможні, вони Творять опору, обличчя і тон поетичної мови» [22, с. 136]). Орест вважає, що той матеріал, який виходить з людського серця, і є дарувальником самого поетичного слова. Бо слова бувають різними, а думка робить їх у своєму просторі такими, якими вони постають у віршах («З ними в сусідстві слова скромні, звичайні, бліді Барв набирають яскравих, одержу святну одягають» [22, с. 136]). Тобто, автор описує сам процес творення поезії під кутом співвідношення: думка-слово. Він каже, що слово прямопропорційно залежне від думки, в якій воно виникло. Саме завдяки співвідношенню думки і слова й постає перед читачем вірш. Вони визначають його рівень та перспективність у майбутті («І, мов колона гінка, зноситься цілісний вірш» [22, с. 136]).

У поезії «Чи то недоля та неволя...» автор розмірковує над святістю, яку затьмарило людство на теренах його людської душі. Душа є безсмертною, тому переступ через неї є посяганням на вічне. Це розуміє й поет, болісно реагуючи на небажані зміни у середовищі власного внутрішнього «я». Він намагається збагнути, що ж стало чинником його духовної безодні («Чи то недоля та неволя, Чи то літа ті летячи Розбили душу?» [29, с. 231]). Шевченко розділяє себе – як людину і свою душу – як особу, показуючи таким чином, що дух людини – окремішний: він є даниною неба і перебуває у безугавній залежності від вчинків людської істоти. Поет звинувачує людей у тому, що вони затьмарили сяйво його душі. Він вважає, що людська гріховність повила у гріх і його, здолавши його внутрішнє єство з плачевними наслідками («Чи ніколи Й не жив я з нею, живучи З людьми в паскуді, опаскудив І душу чистую?...» [29, с. 231]). Він розлючений на людей, які називають його дух священним. Адже саме вони спричинили падіння його долі у вимір гріха («А люде! (Звичайне, люде, сміючись) Зовуть її і молодю, І непорочною, святою, І ще якоюсь...» [29, с. 231]). Поет розгніваний на суспільство, яке приймає та сприймає людський гріх як вияв буденщини. Він вважає, що його оточують бездушні монстри з масками людей, які винні у гріхопадінні нетлінної душі. Вони, наче болото, затагнули його безсмертя до себе, у смертність («Вороги!! І люті! люті! Ви ж украли, В багно погане заховали Алмаз мій чистий, дорогий, Мою колись святу душу! Та й смієтесь» [29, с. 231]). Він вважає людей не гідними називатися християнами, адже вони зруйнували безсмертність, дану йому як душу. Лірик навіть вже й не може пригадати, чи було його внутрішнє єство безмірно сайливим («Нехристияне! Чи не меж вами ж я, погані, Так опоганився, що й не знать, Чи й був я чистим коли-небудь» [29, с. 231]). Люди опустили його з небес, які були притаманні поетовому духові («Бо ви мене з святого неба Взяли меж себе» [29, с. 231]). Він докоряє людям за те, що навчився творитися («і писать Погані вірші научили» [29, с. 231]). Він вважає, що його творіння стали причиною падіння із небес. Він прийняв неправду за правду, втративши найсокровенніше через людську гріховність («Ви тяжкий камень положили Посеред шляху... і розбили О його... Бога боячись! Моє малеє, та убоге, Та серце праведне колись!» [29, с. 231]). Поет вважає, що людина без правди йде по бездоріжжю. Вона не знає шляху. Вона бачить лише гріх, який вимірює час до її загибелі. Поетові тяжко від розуміння своєї приреченості у цьому несправедливому світі – світі без правди («Тепер іду я без дороги, Без шляху битого... а ви! Дивуетесь, що спотикаюсь, Що вас і долю проклинаю, І плачу тяжко» [29, с. 231]). Тепер поет, як і всі люди – через людей – стає соромитися своєї душі, яка прийняла гріх. Вона втратила святість («і, як ви... Душі убогої цураюсь, Своєї грішної душі!» [29, с. 231]).

Вірш «Душа спустошена, отруєна злобою...» нагадує моралізаторський роздум про людську душу. Автор широко вірить, як доводять численні твори, у її безсмертя. У вірші він явно демонструє, що його людська душа перебуває під гнітом цього несправедливого земного світу. Хоча, варто зазначити, він має довіру до власного духовного єства і виявляє впевненість у тому, що його душа все ж таки здобуде світло та не піддасться злому законодавству цього світу. Автор звертається до власної душі, мовби виправдовуючись за свої грішні вчинки, які віддзеркалились на нематеріальному рівні. Ще Оскар Уайльд у своєму творі «Портрет Доріана Грея» написав геніальну думку, що постала одним із основних ключів для осмислення тексту. Він зазначив, що людське тіло і людська душа мають відмінну зовнішність. Тобто, зовнішність тіла, залежно від його чистоти, передається на душу. Як бачимо, Орест вибачається перед своєю душею за те, що він отримав тяжкий удар від долі та був, згідно змісту, трохи відторгнутий від істинної величі духу. Він говорить, що душа його покрита невидимими ранами, які він якомога скрупульозніше намагається вилікувати («Душа спустошена, отруєна злобою; Смерч бідоносних літ промчався надо мною» [22, с. 58]). Тобто, саме життя зробило так, що душа стала перебувати у полоні згубної ненависті та почала прагнути якнайшвидшого буттєвого реваншу. Автор, сповідаючись перед своїм читачем, говорить, що він втратив усю свою вершинну суть, яка була притаманною у минулому часі. Життя почало змінювати його зсередини. Він це відчуває («Все, чим давніш я жив, поблякло і пропало, Я чую біль утрат і жалю гострі жала» [22, с. 58]). Та він вірить, що його душа є могутньою за його свідомість, за гріховний прояв, і сподівається, що могутність, яку вона в собі приховує, можна перевтілити у щит для оборони від того коефіцієнту життєневисності, який він, не жадаючи, здобув. Він впевнений у тому, що його внутрішній світ здатен змінити й світ зовнішній. Бо внутрішній світ, хоч і вдатний мати на собі вплив від видимого світу – як своєрідна оболонка – проте й він здатен протистояти тому, що йде від навколишнього буттєвого середовища («Та знаю я: в тобі заховано потугу Спокоїти мій біль і злагідняти тугу» [22, с. 58]). Автор вірить, що його душа може і буде протистояти злу. Адже вона сильна («Своєю світлістю ти гониш темну нехоть» [22, с. 59]). Поет мріє опинитися у середовищі власних спогадів, де все було не так; де все було перспективно. Він хоче повернутися своєю свідомістю у вимір буття минувшини («І в час німих нічних, коли повіє легіт Ласкавих спогадів, я, спраглий, хочу снити Долину давніх літ п'яниво духовиту» [22, с. 59]). А там, у минулому, відкритому в середовищі споминів, він хоче побачити своє серце, яке було чистим та первозданим, не підвладним злободенщині («Де серця доброго невиснажена сила Свій табір радісний востаннє таборила» [22, с. 59]).

У вірші «Не женися на багатій...» реалізуються авторські роздуми про долю, яка постає у трьох абсолютно відмінних образах. Перший, негідний людини, стосується багатства. Воно притягує, та зрештою залишає людину без жаданих результатів («Не женися на багатій, Бо вижене з хати» [28, с. 286]). Другий, властивий бідності, також є небажаним. На думку поета, існування за канонами скрути є самозаглибленням у безодню, з якої, зрештою, не можна буде витягнути голови. Бідність вимагає жертви. Жертви часу («Не женися на убогій, Бо не будеш спати» [28, с. 286]). Третій образ здається поету неперевершеним. Він, незважаючи на постійну тяготу самотності, є вирішальним для творення буття. Доля бути вільним – ось що є найголовнішим для людської душі. Вільна людина не живе на марне («Оженись на вольній волі, На козацькій долі» [28, с. 286]). Воля – це фундамент. А яка на ньому зросте споруда – це вже неважливо. Важливою залишається реалізація власного свободолюбивого єства («Яка буде, така й буде, Чи гола, то й гола» [28, с. 286]). Шевченко підкреслює, що людській душі не визначальні ні гроші, ні безгрошів'я – їй вагомий вибір. Тоді людина, у повноті волі, зможе жити в окремому власному, не підвладному буденщині, світі. Хоч він і самотній, але він лиш твій («Та ніхто не докучає І не розважає – Чого болить і де болить, Ніхто не питає» [28, с. 286]). Дехто вважає, що разом бути легше. Так відбувається торжествування суспільності («Удвох, кажуть, і плакати Мов легше неначе» [28, с. 286]). Проте, насправді, у самотності більше правди. Вона – закон, який підтверджує земне життя і заперечує вічність («Не потурай: легше плакати, Як ніхто не бачить» [28, с. 286]).

У поезії «Доля творена» автор розмислює над сутністю людської долі, яка постає на аренах протистояння двох абсолютно відмінних буттєвих станів: добра і зла. Доля є шляхом трьох часових рамок: минулого, сучасності та майбуття. Вони мають різну форму та відмінне обрамлення. Вони перетинаються, проте йдуть своїм неповторимим шляхом. Доля має свої закони, які не завжди розуміють люди. Поет це усвідомлює і намагається розтлумачити у вірші («Немов чітка повторність приказок В устах людей, в душі не раз у мене» [22, с. 166]). Доля має свою чітку законодавчу базу, яка походить і від людства, і від чогось вищого. Навіть душа здатна відчувати істинність її природи. Доля складається з днів, які людина проживає у житті. Вона існує, містачись десь посеред історичного буття, проте її дуже складно відчувати («Вклинаючись між будне і щоденне, Чуття незнаного лунає крок. Його не розгадаю я» [22, с. 166]). Доля не може привести автора до рідних просторів, і йому здається, що вона у ньому самому відгукується хрипким голосом поразки. Він хоче змінити свою долю, хоча розуміє, що тут у нього влади нема («Проте Не знаком він, що, молод і безхмарен, Мене до рідних міст і рідних царин День, лицар переможний, приведе» [22, с. 166]). Його доля сповнена темряви, крізь яку лише час від часу проблискує легке світло («Він, крок – похмурий» [22, с. 166]). Автор (який водночас є і ліричним героєм твору, адже пише про свої власні переживання) мислить, що його доля схожа на темні спогади з минулого. Вона жахає своєю невідворотністю, і стає видаватися, що її хід плине всупереч бажанню автора. Доля стає для автора символом нерадісності («Може, то вампір Заглухлих спогадів про чорні роки В свідомість б'ється тупо і жорстоко?...» [22, с. 166]). В його уяві постають найстрашніші кадри з життєпису («Кати, тортури,

жах ночей, ясир...» [22, с. 166]). Проте він усвідомлює, що його мучинецький шлях належить минулому часу («Ні, давні муки вигасли давно» [22, с. 166]). Автор бачить перед собою шлях у майбуття, який постає набагато перспективнішим, ніж той, що звивався раніше. Серце не бажає бути раненим спогадами («Несила їм відгомони тривожні Розкочувати у душі, спроможній Майбутнього відчути знамено» [22, с. 166]). Ореста цікавить, з чого ж складається його доля? Він доходить до висновку, що вона постає з дуже багатьох чинників, які він не може передбачити власним людським розумом («Що доля власна? Міради воль Жили і діяли перед тобою» [22, с. 166]). Уся історія залежить від того, якою її залишили для тебе. Ти народжуєшся та живеш у реальності, яку для тебе підготовлює світ. Проти дійсності людина не піде. Тому стає важко від усвідомлення тієї істини, що є багато речей, які просто неможливо змінити («Іх безмір тиранічною вагою Упав на тропи постаючих доль» [22, с. 166]). Автор не дивується від розуміння того, що людське горе часто є необґрунтованим. Тобто, воно виступає не просто як плата за злочиння, а може бути реалізованим у бутті як понаднормове («Чи диво, що припалих міра бід Є більша за твою вину потворно?» [22, с. 166]). Часто людина, нарікаючи на несправедливість долі, говорить справедливі слова («Що скарга права на жорстокість жорна» [22, с. 166]). У людини внаслідок усвідомлення власної недолугості часто-густо з'являються злобні думки, які ведуть її душу до безодні («Порочних помислів тяжкий похід Триває спозадавна» [22, с. 166]). Вони, потворні нелюдські думки, здатні перетворити зло на поводиря світу («Іх жезла Знак вибавить міста, знесе святині» [22, с. 166]). Автор виявляє істину, записуючи її у сентенцію: від гріховної думки до вчинення злочиння – лише один крок. Проте він може стати фатальним («Гріховне, мисль опанувавши нині, Гріховні завтра витворить діла» [22, с. 166]). Людська історія спиняється у гріхопадінні («Стаючим днем правує давнина – Похмура, ненасичена, невщухла» [22, с. 166]). Проте гріх не спиняється. Він розвивається у геометричній прогресії і прагне перейти своїм поганьбленим кроком у грядущі часи («Злочинствами і згубою набухла, В прийдешне проривається вона» [22, с. 166]). Щоб спинити рух зла, на противагу вривається добро. Воно творить свою блаженну дійсність, яка приречена потонути у пам'яті поколінь («Тоді Добра самозабутній Чин Підносить руку в дорогім зусиллі» [22, с. 167]). Воно прагне, аби люди припинили чинити усталені в своєму світі жахіття і перейшли на сторону світла («Щоб чорно наростаючої хвилі Спинити клекіт і нестямний рин» [22, с. 167]). Зло починає саморуйнуватися, не відчуваючи недавньої потуги. Коли люди віддають владу добру, його супротивники стають безвладними («Вали відкочуються. Тихне звир. Його жада не нищить і не палить» [22, с. 167]). Тоді доля на деякий час повертається обличчям до людини і вона бачить свій неповторний шлях до істини («І світло Блага можновладно ралить Понурих вод подоланий простір» [22, с. 167]). Проте люди продовжують визнавати спокуси зла за істинність, що дає йому шанс на реванш проти добра («Але підступний потайний бурун З-під ніг вихоплюється зголодніло...» [22, с. 167]). Зло починає свою лиху діяльність, переслідуючи тих, хто несе у світ правду («...Розстріляного праведника тіло Додолю падає» [22, с. 167]). Коли гине хороша людина, пекельність святкує, адже зникають перепони на шляху до знищення людства. Зло завжди аплодуватиме людським стражданням стоячи, бо воно живе та насичується бідами («Мільйони лун Нестерпним ляском голосно вістять Про темну, про пекельну перемогу» [22, с. 167]). Воно відчуває, що після зникнення багатьох добрих доль йому розв'язуються руки і з охотою приходять робити людям смерть («Вперед! В дні захищені! В дорогу Відкрити! Впала ненависна гать!..» [22, с. 167]). Зло стрімко летить у майбутнє, руйнуючи на своєму шляху усі перепони для зародження лжеістини («Прийдешне сталося. Встає воно, Як хмара, розгортається над нами» [22, с. 167]). Майбуття страшить своєю приреченістю. Воно ще не відбулося, але внутрішнє людське єство відчуває страшену тривогу («Спадає, дише, розсуває брами І душам стукає в білде вікно» [22, с. 167]). Частина людства намагатиметься протистояти воїнам тіні, проте сил забракне і страх увійде у світ («І не скувати молитвам тонким Його напругу і огроми зросту» [22, с. 167]). Зло забиратиме в людей найцінніше, знаходячи тропу до їхніх сердець («В дім душ воно іде і по помості Проходить тяжко, кроком громохким» [22, с. 167]). З'явиться усвідомлення, що злу протистояти дуже важко, а спокуса дає шанс на перспективи. Проте спокушені зрадять найсвятіше і тоді збудеться жах у земному світі («То перша вість: навальне розбиття Зв'язків у світі, буряне зступання Кіл життєвих, хаос...» [22, с. 167]). А після цього усе земне йтиме до свого останнього дня. Він нестиме у собі мовчання, яке символізуватиме смерть людства за гріхопадіння («І вість остання: Беззвучний вітер з лон передбуття» [22, с. 167]).

Михайло Орест і Тарас Шевченко є творцями своїх феноменальних художньо-філософських світів, які ввібрали у себе високохудожні цінності слова. Думки у поетів виявляються живими, існуючими поза межами самого автора. Думки – це створювачі світу поезії. Вони, претендуючи на вічність, вбирають у себе епоху людських роздумів. Раніми поетичні душі, повиті різноплановими філософськими думками, відчувають непомірну гріховність земного світу. Вона стає на шляху до людської святості, забираючи таким чином шанс на існування за принципами неба. Поети хочуть бути ближче до неба, вбираючи його блиск за кордони власних думок та власних душ. Поети живуть небом, яке перетворює їхні роздуми на безкінечний вимір слова...

Література:

1. Астаф'єв О. Лірика української еміграції: еволюція стильових систем / О. Астаф'єв. – К. : Либідь, 1998. – 234 с.
2. Барабаш Ю. Просторінь Шевченкового слова / Ю. Барабаш. – К. : Темпора, 2011. – 510 с.

3. Грабович Г. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка / Г. Грабович. – К. : Часопис «Критика», 1998. – 208 с.
4. Грабович Г. Шевченкові «Гайдамаки»: Поема і критика. / Г. Грабович; наук. ред. О. Федорук. – К. : Критика, 2013. – 360 с.
5. Державин В. Великий осяг ідеалізму в поезії (Михайло Орест «Держава слова») / В. Державин // Авангард. – 1953. – № 6-7. – С. 49–53.
6. Державин В. Книга поета-мислителя (Михайло Орест «Гість і господа») / В. Державин // Державницька думка. – 1952. – № 7-8. – С. 88–91.
7. Дзюба І. Тарас Шевченко: життя і творчість [2-ге вид., доопрац.] / І. Дзюба. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. – 718 с.
8. Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка / П. Іванишин. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2001. – 174 с.
9. Іванишин П. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко : монографія / П. Іванишин. – Київ. : Академвидав, 2008. – 392 с.
10. Ільницький М. Замкнене у магії слова / М. Ільницький // Дзвін. – 1994. – № 4. – С. 21–23.
11. Качуровський І. Кілька слів про поета [М. Ореста] / І. Качуровський // Дзвін. – 1994. – № 4. – С. 22–23.
12. Качуровський І. Про поезію Михайла Ореста / І. Качуровський // Орест М. Пізні вруна. Книга поезій п'ята. – Мюнхен : Ін-т літ-ри ім. М. Ореста, 1965. – С. 5–10.
13. Качуровський І. Творчість Михайла Ореста / І. Качуровський // Науковий Збірник Українського Вільного Університету. – Мюнхен, 1992. – Т. 15. – С. 147–166.
14. Кириєнко Н. Григорій Сковорода та Михайло Орест : паралелі творчості / Н. Кириєнко // Актуальні проблеми сучасної філології : Зб. наук. праць. – Рівне, 2005. – Вип. 14. – С. 71–79.
15. Кириєнко Н. Трагічне світосприйняття в ліриці Михайла Ореста / Н. Кириєнко // Питання літературознавства. Наук. збірник. – Чернівці, 2005. – Вип. 12 (69). – С. 182–188.
16. Кириєнко Н. «Я вернувся до тебе, отчизно моя...» Естетична система Михайла Ореста / Н. Кириєнко. – Чернівці: Букрек, 2008. – 192 с.
17. Клочек Г. Поезія візуальності Тараса Шевченка : монографія / Г. Клочек. – К. : Академвидав, 2013. – 256 с.
18. Костецький І. Антологія піднебесного. До шістдесятиріччя Михайла Ореста / І. Костецький // Сучасність. – 1961. – № 12. – С. 44–50.
19. Костецький І. Михайло Орест (50 років життя – 25 років творчості) / І. Костецький // Київ. – 1951. – № 6. – С. 285–291.
20. Кошелівець І. Подвійний портрет з постскриптомом (Михайло Орест і Володимир Державин) / І. Кошелівець // Березіль. – 1993. – № 3-4. – С. 20–27.
21. Кошелівець І. Про Михайла Ореста / І. Кошелівець // Сучасність. – 1963. – № 10. – С. 34–42.
22. Орест М. Держава слова: Вірші та переклади / М. Орест; упор. та авт. передм. С. Павличко. – К. : Основи, 1995. – 526 с.
23. Салига Т. Стильова диференціація в західноукраїнському та українському еміграційному поетичному процесі міжвоєнного періоду (1914-1941 рр.) : дис. ... д-ра філософії / Т. Салига. – Мюнхен, 1993. – 323 с.
24. Славутич Я. Мислитель у поезії: Михайло Орест / Я. Славутич // Меч і перо: Вибрані дослідження, статті та огляди. – К. : Дніпро, 1992. – С. 290–303.
25. Славутич Я. До 100-річчя від дня народження Михайла Ореста / Я. Славутич // Зарубіжна література. – 2002. – № 15 (квітень). – С. 17.
26. Смілянська В. Стиль поезії Шевченка / В. Смілянська. – К. : Наукова думка, 1981. – 256 с.
27. Смілянська В. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка : [монографія] / В. Смілянська, Н. Чамата. – К. : Вища школа, 2000. – 207 с.
28. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. / Т. Шевченко; гол. ред. М. Жулинський. – К. : Наукова думка, 2001. – Т. 1 : Поезія 1837-1847 / перед. слово І. Дзюби, М. Жулинського. – 784 с.
29. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. / Т. Шевченко / гол. ред. М. Жулинський. – К. : Наукова думка, 2001. – Т. 2 : Поезія 1847-1861 / перед. слово І. Дзюби, М. Жулинського. – 784 с.
30. Штонь Г. Духовна структурованість вірша Шевченка / Г. Штонь // Слово і час. – 2010. – № 3. – С. 46–50.